

МОДЕЛЬ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Статтю присвячено проблемі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Дослідження висвітлює основні компоненти моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін та обґрунтовує їх значущість для соціокультурного виховання майбутніх учителів-гуманітаріїв. Обґрунтовано принципи, умови та етапи соціокультурного виховання майбутніх вчителів гуманітарних дисциплін.

У контексті вступу України до міжнародної спільноти однією із провідних ідей виховання стає принцип культуровідповідності, який визначає зміст виховного процесу, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях, будується відповідно до цінностей і норм національної культури і регіональних традицій. Таким чином, вивчення культури в процесі засвоєння гуманітарних навчальних дисциплін робить істотний внесок у виховання підростаючого покоління, становлення особистості майбутнього фахівця, який би міг гідно представляти свою країну і, водночас, проявляти повагу до представників інших культур.

Проблеми соціокультурного виховання досліджуються у працях П. В. Беха, М. М. Боритка, М. Б. Бородька, О. І. Вишневського, Л. Я. Касюка, О. В. Киричука. Дослідження процесу соціокультурного виховання представлене у наукових дослідженнях у таких аспектах: виховання засобами іноземної мови (О. І. Вишневський, І. Л. Бім, Н. Ф. Бориско, Ю. І. Пассов, В. В. Раєвський, Є. П. Шубін); трудового, естетичного, морального виховання (М. Б. Бородько, Н. А. Молодиченко, В. О. Сухомлинський, Г. І. Щукіна); інтернаціонального і патріотичного виховання (Р. І. Антонюк, Г. Г. Ващенко).

Метою дослідження є побудова моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Завдання дослідження: вивчення сутності соціокультурного виховання майбутніх учителів-гуманітаріїв; виокремлення основних компонентів моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; обґрунтування їх значущості для соціокультурного виховання майбутніх учителів-гуманітаріїв.

Уважне вивчення психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми дозволяє окреслити провідні ідеї, які визначають сутність соціокультурного виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів: гуманізації, об'єктивності, дидактичної культуровідповідності, діалогу культур, реалізації потенціалу особистості в колективі, позитивної емоційної забарвленості. Увага акцентується на більш вагомим перевагах іншомовної культури, що має позитивну виховну та освітньо-ціннісну значущість. Цим принципом керуємося при відборі форм, методів і режимів роботи, які є необхідними та достатніми для соціокультурного виховання майбутніх учителів.

У визначенні етапів соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін послуговуємося положенням О. Н. Леонтьєва про те, що розвиток усіх психічних якостей людини проходить ряд поступових етапів [1], а також принципом поступовості фаз соціокультурної адаптації особистості [2: 61-89].

У теоретико-абстрактному плані визначаємо **етапи соціокультурного виховання** студентів педагогічних ВНЗ, які є основою для професійного становлення особистості майбутнього фахівця. Це *теоретико-ознайомлюваний* (передбачає осмислення загальнокультурних, філософських та педагогічних явищ, а також явищ рідної мови з метою визначення їх суті, теоретичного аналізу, місця, часу, за яких умов відбувся той чи інший факт; випадковий він чи віддзеркалює тенденцію розвитку педагогічного явища; які причини його виникнення); *самостійно-пошуковий* (забезпечує формування у студентів умінь: самостійної роботи над актуальними проблемами навчання і виховання; застосування теоретичних знань у навчально-виховній практиці) *та індивідуально-творчий* (завершальний у процесі оволодіння загально-професійними соціокультурними вміннями) *етапи*. Сутність кожного з етапів розглядається крізь призму практичної орієнтації соціокультурного виховання, що закладена в багатоаспектному змісті мети професійної підготовки вчителя-гуманітарія та передбачає наявність навчального, пізнавального, розвивального та виховного аспектів.

Сучасність вимагає від особистості вчителя бути мобільним, гнучким, енергійним у динамічному соціокультурному просторі з метою створення такої системи способів та прийомів діяльності, яка б відповідала новим освітнім тенденціям та інтересам вихованців.

У сучасних педагогічних дослідженнях А. К. Маркової, А. Б. Орлова, О. О. Миролубова аргументована думка і про багатоаспектність *мотивації* в процесі соціокультурного виховання, яка безпосередньо пов'язана з формуванням умінь та удосконаленням навичок соціокультурного виховання майбутніх учителів [3, 4: 11-15]. Важливим є "досвід емоційного ставлення до процесу оволодіння

іншомовною культурою, культурою іноземної мови в житті суспільства – досвід, який звернений на систему особистісних цінностей" [5: 1-6]. Мотиваційними є чинники, які спонукають студентів до соціокультурного виховання, сприяють осмисленню важливості отриманих соціокультурних знань. Вони пов'язані з потребою підвищити рівень соціокультурної вихованості, вдосконалити свою професійну компетенцію в соціокультурному вихованні; виховати громадянську спрямованість, соціальну відповідальність, патріотичні й моральні почуття, працелюбність, що ґрунтуються на самореалізації, самоконтролі, саморегуляції; розвинути власні професійні здібності у міжкультурному вихованні, підвищити рівень знань про зміст та методи професійної діяльності тощо.

Учені єдині в думці, що вчитель повинен володіти певною базою знань, яка дозволяє йому успішно здійснювати свою професійно-педагогічну діяльність.

С. У. Гончаренко виділив принципи відбору знань: значення знань і дій для широкої сфери практики; відповідність знань і дій виховуючого навчання; універсальність значення навчального матеріалу для загальної освіти; необхідність знань для досягнення цілісності виділеного змісту згідно з метою навчання та ін. [6: 81-108]. Учений вважає, що мистецтво педагогіки не в тому, щоб препарувати реальність так, як її розуміє держава, не в тому, щоб світосприймання вчителя стало доступним учневі, а в тому, щоб подати світ цікавим, таким, що подає надії і зберігає зміст. Тобто йти треба не від "ідеології", не від навчального предмета, навіть не від себе, а від того живого запитання, яке є в учня [6: 81-108].

У цьому контексті основоположними є загальні та практичні знання з теорії та методики виховання, базові історичні та філософські знання, які складають основу виховання і без яких неможливе соціокультурне виховання майбутніх учителів. Це знання педагогічної майстерності; знання цілей, закономірностей та принципів виховання дітей різних вікових груп; знання змісту, форм та методів виховної діяльності у сучасній школі; знання способів організації виховного процесу; знання педагогічних задач та елементів виховного процесу. Загальні та практичні педагогічні й психологічні знання покладені в основу всіх функцій діяльності вчителя і синтезують усі компоненти його професійно-педагогічної діяльності. Для майбутнього фахівця важливим є також методичний компонент змісту соціокультурного виховання з огляду на те, що знання принципів відбору соціокультурного матеріалу, володіння ефективними формами і методами виховної діяльності забезпечують успішне соціокультурне виховання. Ці знання складають групу *професійно-методичних знань*. Окрім вищезазначених знань, до бази знань учителя вчені відносять *технологічні знання*: знання документів Ради Європи; Державного стандарту України з історії, філософії, соціології, культурології, іноземної мови; програми з гуманітарних дисциплін ВНЗ та інше.

Обґрунтування моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних наук потребує розгляду соціокультурних умінь, які формуються у процесі соціокультурного виховання. Ю. І. Пассов [7], автор концепції іншомовної освіти, визначає *уміння* як свідому діяльність, яка заснована на системі підсвідомо функціонуючих дій та спрямована на вирішення комунікативних задач. Для обґрунтування психологічних механізмів соціокультурного спілкування у полілозі культур таке визначення вмінь, на нашу думку, є доречним.

Оскільки ми маємо справу з учителем-гуманітарієм та його педагогічною діяльністю, необхідно враховувати наявність у нього педагогічних умінь "як сукупності послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних засадах" [8: 148]. Саме через педагогічні уміння, насамперед, розкривається структура професійної компетенції педагога.

Майбутній учитель-гуманітарій повинен володіти організаторськими, комунікативними, соціокультурними, професійно-педагогічними вміннями, які істотно впливають на рівень соціокультурної вихованості майбутнього педагога.

Здійснений нами науковий аналіз головних підходів та структури соціокультурного виховання майбутніх педагогів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін дав можливість спроектувати **модель соціокультурного виховання майбутніх учителів** (рис. 1).

Беручи до уваги той факт, що соціокультурне виховання майбутніх учителів у вузі є складним багатостороннім механізмом, при побудові моделі ми застосували комплекс **підходів**, а саме: *системний* (дозволив побудувати узагальнену модель системи за допомогою методів системного аналізу і моделювання), *технологічний* (дав можливість цілісного проектування процесу, його послідовної і планомірної реалізації на практиці), *аксіологічний* (спрямований на формування ціннісного ставлення до процесу соціокультурного виховання), *особистісно-орієнтований* (пов'язаний з формуванням особистісних і професійних якостей студента, розвитку його творчого потенціалу, врахування індивідуальних особливостей), *культурологічний* (визначає поступовий розвиток творчого і культурного потенціалу майбутнього педагога, формування вміння аналізувати соціокультурне явище, розуміти і тлумачити його, що впливає на розвиток необхідних майбутньому вчителю здібностей, які необхідні йому у процесі педагогічного спілкування), *креативний* (є сферою реалізації творчої активності майбутнього вчителя, орієнтації на формування творчої індивідуальності, відпрацювання власного стилю діяльності, вибору нестандартного рішення педагогічних задач, здатності до інновацій у соціокультурному вихованні учнів).

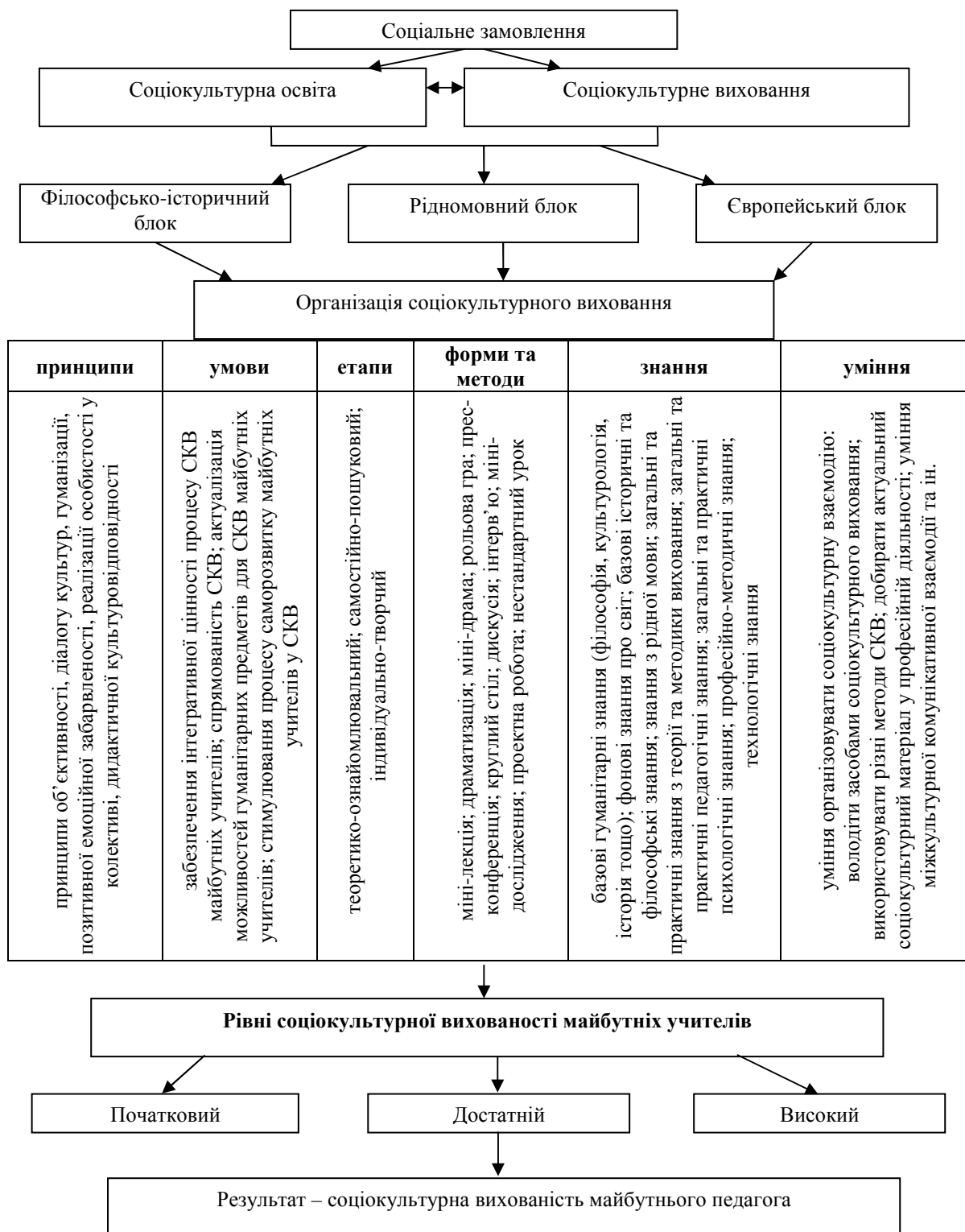

Рис. 1. Модель соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Крім основних підходів соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, ми виділили **рівні соціокультурної вихованості** майбутніх учителів-гуманітаріїв, а саме: *початковий, достатній, високий*.

Отже, розглянувши основні компоненти моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів, нами визначено основні етапи соціокультурного виховання (теоретико-ознайомлювальний, самостійно-пошуковий, індивідуально-творчий), рівні соціокультурної вихованості майбутніх учителів (початковий,

достатній та високий), а також знання, уміння, форми та методи соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 305 с.
2. Давыдов В. В. Научное обеспечение образования в свете нового педагогического мышления / В. В. Давыдов ; [под ред. А. В. Петровского]. – М. : Педагогика, 1989. – 309 с.
3. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : Книга для учителя / Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
4. Миролубов А. А. Культуроведческая направленность в обучении иностранным языкам / А. А. Миролубов // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 5. – С. 11–14.
5. Пассов Е. И. Диалог культур : Социальный образовательный аспект (статья вторая) / Е. И. Пассов // Мир Русского слова. – 2001. – № 2. – С. 1–6.
6. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / С. У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта. Проблеми, пошуки, перспективи. – К., 2000. – С. 81–107.
7. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование (Концепция развития индивидуальности в диалоге культур) / Е. И. Пассов. – Липецк, 1998. – 158 с.
8. Мойсеюк Н. Е. Педагогіка : [навчальний посібник] / Н. Е. Мойсеюк. – К., 2001. – 608 с.
9. Игнатенко Н. А. Факторы формирования иноязычной социокультурной компетенции будущего учителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. А. Игнатенко. – Воронеж, 2000. – 162 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011 р.

Михайлова О. С. Модель соціокультурного виховання майбутніх учителів в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Статья посвящена проблеме социокультурного воспитания будущих учителей в процессе изучения гуманитарных предметов. Исследование освещает основные компоненты модели социокультурного воспитания будущих учителей и обосновывает их значимость для социокультурного воспитания будущих учителей-гуманитариев. Обоснованы принципы, условия и этапы социокультурного воспитания будущих учителей гуманитарных дисциплин.

Mikhailova O. S. The Prospective Teachers' Sociocultural Upbringing Model in the Process of Learning the Humanities.

The article is devoted to the prospective teachers' sociocultural upbringing model in the process of learning the Humanities, describes the main components of the perspective teachers' sociocultural upbringing model and justifies their necessity for the prospective humanist teachers' sociocultural upbringing. The principles, conditions and humanist teachers' sociocultural education principles are grounded.